

Prijateljja.

(Spisal A. Sinigoj.)

Bival sem za dalje časa v mestecu S. Kot najzanimivejši osebi celega kraja so mi opisovali nekdanjega trgovca Ivana Kuliča — okrajni zdravnik, ki se je kaj rad pobahal, da je bil prečital Lovčeve zapiske v izvorniku, izvolil ga je nazivati Nedopjuskina — in pa njegovega prijatelja Mateja Ščuko. Ti dve imeni so mi izgovarjali nerazdružno, z nekako važnostjo, ali kako bi se izrazil; pravili so mi ob obeh prijateljih toliko šaljevinih dogodbic, da sem si naposled v resnici jako želel seznaniti se s čudakoma.

Sreča mi je bila ugodna, in nekega dne me je znanec predstavil gospodu Ivanu Kuliču, kateri me je precej povabil, naj ga obiščem v njegovem »Tuskulumu«, kot je izgovarjal.

Par dnij pozneje sem prestopil prag njegovega dokaj čednega domu.

V veži naletim na slugo, snažečega zamazan ogrtač. Na stolu poleg sebe je imel vdeto šivanko in pa škarje.

»Pa ne vem . . . res ne vem«, odvrne mi na vprašanje, je-li gospod domá . . . »Kopal sem na vrtu. A pri nas je križ. Gospod gre, ne pové nič kdaj, kam — ter pusti vse odprto . . . seveda, jaz pa, da bi bil povsodi, sedaj na vrtu, sedaj, da bi čuval hišo . . . Toda poskusiva, ali je gospod domá«, pridene namežikajoč mi ter sune z nogo v stol, da se z velikim ropotom zvrne po kamenitem tlaku.

Glasno se zasmejem.

»Tiho, tiho!« šepne sluga in posluhne.

»Šorš!« začuje se vrhu stopnic tanki glas gospoda Kuliča.

»To sem jaz«, deje sluga . . . »Vedno me tako kličejo, dasi so me krstili za Jurija«.

»Šorš!« začuje se zopet v še višjem tonu.

»Slišim, slišim . . . précej, gospod«, vzklikne Jurij pobirajoč stol.

»A kaj tako ropočoš, nesnaga! Ne veš, da ne more gospod Ščuka trpeti ropota, á?«

»Neki gospod želi govoriti z vami«, odvrne sluga, ne meneč se za jezo svojega gospodarja.

Šel sem po stopnicah v nadstropje. Na hodniku je stal gospod Ivan Kulič, pušoč iz dolgocevne pipe.

»Bog vas vsprejmi pod mojo streho«, vzklikne stiskajoč mi roko . . . »Kolikaj prijaznost! Toda izvolite iti v sobo!«

Véde me v izbo ter me posadi na zofo, kateri se je poznalo, da gospodar večkrat obut na njej leži. Pogovarjala sva se o vsem, kar je nama prišlo na misel.

»Vidite, tu imam jaz svoj Tuskulum. (Kaj rad je rabil to besedo). Mirno živim tu s svojim prijateljem. Moj Bog, kaka škoda, da ni doma gospoda Ščuke! Predstavil bi vas. Videli bi, kako ljubezniv človek je. Pa odšel je že zgodaj, ko sem še ležal«.

»Res, kaka škoda!« vzdihnil sem ter se ob enem spomnil, kaj so pripovedovali o njem, da je namreč jako divji in da se je že pretepal . . . »Ali že dolgo bivata zajedno?« vprašal sem.

»Ne baš . . . Kaj bode, kakih petnajst let, odkar sem ga spoznal«. Zazrè se v podobo visečo nad mojo glavo.

»Petnajst let!« začudim se . . . »Jeli možno, da toliko časa vstraja prijatelj-

stvo? Izvestno vaju je moralo kaj posebnega združiti«, govorim prekanjeno, hoteč čuti od njega, kar so pripovedovali po mestu — seveda s premnogimi premembami, kot je sploh običajno v malomestnem življenju.

»Da, posebnega nekaj . . . Čudna zgodba . . . Dolgočasila bi vas«.

»Prosim vas, gospod Kulič. Nasprotno: zelo bi me zanimala«.

»Govorite-li resnico?« vzklikne živahno . . . »Ali vidite, dolgo je že od tega, in spomin mi jako peša. Kaj sem bil tedaj, skoraj še dečak, ko sta mi pomrla roditelja ter mi pustila dom in prodajalnico. Sam naj bi odslej skrbel za-se ter se ubijal s trgovstvom. In res, kakih šest let sem tako prebil . . . ne baš slabo. Imel sem pa tudi pamet na pravem koncu. Vendar pa se naposled človek naveliča tako se ubijati ter delati Bog vé za koga. Vidite, tudi jaz sem bil naposled sit vsega in sem dejal: Ivan, za koga se toliko trudiš, toliko nočij ne prespiš, misleč le na to, kako bi povzdignil kupčijo; za koga nabiraš denar? Za zavidljive sorodnike? . . . In sklenil sem, da se bodem ženil. Pri vsaki pošteni hiši je treba gospodinje . . . zakaj bi se s posli sam toliko trudil? — In nekega dne napišem pismice ter ga dam Šoršu — že od mladih nog je pri nas —, naj ga nese gori k Huberju. Bil vam je sluga pri sodišču pa imel je hčer . . . Ano . . . In ta, da bi postala moja žena, tako sem pisal Huberju, proseč ga, smem-li priti v snubce. Da naj pridem, tako mi je odgovoril. Moj Bog, ali si morete misliti srečnejšega človeka, nego sem bil jaz tisto nedeljo, ko mi je dekle reklo, da me hoče vzeti ter mi biti zvesta soproga pred Bogom in pred ljudmi? Bil sem srečen tedaj . . .«

Zadnje besede je tiše izgovoril ter se zopet zagledal v sliko nad svojo glavo.

»Kmalu potem je bila poroka«, nadaljuje po kratkem molku . . . »Kako je oživela tedaj hiša! Takoj se je poznalo, da imamo gospodinjo. Preje se mi je zdelo vse tako mrtvo po domu . . . prav kakor da bivajo še duhovi umrlih roditeljev po praznih sobah. Po poroki pa mi je vzkliklo novo življenje: oživelo je — rekel bi — mrtvo zidovje, kakor da se raduje moje sreče. Vidite, gospod, tisti meseci so nama pretekli kar takó, da niti sama nisva vedela, kdaj . . . No, kupčija ni več napredovala. Ana je bila namreč zelo preširna; hotela se je oblačiti prav kakor grofovská hči. Kar sem imel najlepšega v prodajalnici — vse je ná-se zvelkla. Seveda jaz ji nisem branil. — Preživela sva tako leto, dve leti in jel je k nama zahajati neki Prus ali kaj, ki je poučeval v našem mestu glasbo. Vidite, i ona se je hotela učiti . . . Še sedaj stoji v sobi, kjer je bivala, glasovir. Kolikokrat sem se že namenil, da ga dam razbiti in v peč vreči . . . No, človek pozabi.«

Nekako zaničljivo mahne z rokó po zraku ter reče:

»Toda vi se dolgočosite . . . Pa saj sem vam pravil«.

Ugovarjam mu, pa me ne posluša, ampak nadaljuje:

»Vidite, tako je prišlo, da se je nekaj izcimilo med mojo soprogo in učiteljem Prusakom. Kajpada, meni se ni niti sanjalo. Gledal sem le, da sem ji spolnil sleharno željo. Nekega dne pa odpotuje Ana v I. obiskat prijateljico, kot je dejala. Šla je sicer tje, pa tudi Prusak je šel za njo tjekaj . . . ali nazaj je ni bilo več. Dobim pismo . . . menil sem, da je še v I., a bila je že tam nekje gori v Nemcih. Od tam mi piše, da se je varala, misleč, da me ljubi, da je nesrečna . . . in take in enake fraze, kakor si jih more izmisliti le hudiču zapala

duša . . . Ali vidite, jaz sem jo ljubil. Bila mi je pol življenja. In če jedna polovica propade, kam z drugo? Prve dni sem prejokal . . . tako se mi je bila navezala na dušo. Bil sem prav kakor otrok, ki mu odmrje mati. Peklo in žgalo me je tu notri in sklenil sem, da zapišem svojo dušo vragu. Verjamete-li, da sem že stal tam pri reki ter si slačil suknjo . . . Bil sem brezumen . . . A baš ko hočem skočiti v tolmun, pograbi me nekdo za vrat ter zakriči: ‚Stoj, duša ničvredna!‘ Potem pa začutim udarec na lice . . . kar zazvenelo mi je po ušesih. Zgrudim se. A gospod Ščuka — sam Bog ga je bil prinesel — me je še naprej obdelaval . . . prav pošteno me je pretepel. Pa storil je prav. ‚Misliš ti, da te je Bog zato ustvaril, da bodeš svojo dušo zlodeju prodajal?‘ kričal je nad menoj . . . In vidite, gospod, tega mu ne morem nikoli pozabiti. Od tedaj pa biva pri meni. Zlata duša! Študiral je nekdaž . . . pa bil je preslobodoljuben. Natepel je profesorja, potem pa je pobral svoja kopita . . . In tedaj, ko sva se midva seznanila, klatil se je po svetu ter iskal kruha, ali nikjer ga niso hoteli . . . pomislite, takega človeka! Toda vidite, on vam je zelo odločen . . . Kar si vtepe v glavo, mora se zgoditi . . . kar besen vam je na to.«

»A vaša soproga?« vprašam tiho.

»Ona . . . No, pozneje mi je še enkrat pisala, da bi ji odpustil . . . Pisala je, da boleha . . . Odgovoril ji nisem. Kmalu potem sem dobil dopis od ondi, kjer je poslednji čas bivala, da je umrla v bolnišnici. In moral sem še plačevati za njo. Pa bodi si!«

Umolknil je ter nepremično zrl na steno.

Začujejo se koraki. Duri se odpró, in pokaže se glava gospoda Ščuke.

»Ali se počutite dobro, gospod Kulič?« vpraša, a ne prestopi praga.

»Dobro, kot vidite. Toda stojte, gospod Ščuka! Gospod . . .«

»Dobro, dobro. Pridem précej«, deje gospod Ščuka ne čakajoč, da bi Kulič izgovoril ter izgine.

»Igrate na karte, gospod?« vpraša me Kulič, ko je odšel njegov prijatelj.

»Nekoliko.«

»On vam je kar mrtev na-nje. Karte, te so mu edina zabava. Izgubava sicer redno, a trdno je prepričan, da mora enkrat dobiti. Preigra vam, če treba, cele noči. Ne smem mu ničesar reči, ker vem, da bi potem ne vstrpel več pri meni. In kaj bi počel jaz sam? Niti ure ne bi mogel več mirno spati vedoč, da je on v bedi. Vidite, sinoči me je prestrašil. Sedim vam ravno na tem-le mestu, kar pride ter položi pred-me . . . Bogme, da sem se ustrašil . . . Prinesel je samokres s seboj. Bog vedi, kje ga je bil dobil . . . Hočem vreči skozi okno zarjavelo stvar . . . ‚Ne šalite se, ker je nabit,‘ reče mi. Kurja polt me oblije. ‚A čemu vam bode?‘ zakričim. ‚Posodim ga vam, kadar . . .‘ No, začne se na vse grlo smejati. Oh, strašan človek vam je.«

Kmalu se vrne Ščuka ter malobeseden sede k oknu, zroč sedaj mene, sedaj skozi okno v jasno nebo.

»Pravil sem gospodu o vas, kako ste me bili tedaj premikastili, gospod Ščuka«, reče Kulič s smehom, izkušajoč razvedriti svojega prijatelja.

»Prava reč«, odvrne ta ter se zopet zamisli. Govor je vedno bolj zastajal. Kulič je začel s prsti bobnati po mizi . . . Poslovil sem se.

»Da se zopet vidimo«, opetoval je Kulič, spremljajoč me celó do vežnih vrat . . . »On je danes pust«, dodá kažoč mi s prstom navzgor . . . »Toda vem,

kje ga čevelj žuli. Igral je včeraj . . . seveda izgubil . . . napravil dolg . . . » Zadovoljno se je smejal pred-se . . .

Kmalu potem sem moral nenadoma oditi iz mesteca, tako, da se niti posloviti nisem utegnil od Kuliča in njegovega prijatelja; vendar pa mi je znanec, bivajoč ondi, često dopisoval o njiju.

»Kakor veš«, pisal mi je nekda, »gospod Ščuka kaj strastno igra in za velike vsote. Seveda gre vse le iz žepa dobrodušnega Kuliča, ki dá, če treba, za svojega prijatelja i dušo . . . Živita vedno siromašneje, in saj ni čuda! . . .«

In drugi pot mi je sporočil, da je gospod Kulič odslovil slugo: » . . . ker ga nima s čim plačevati. Zlata duša . . . upiral se je na vso moč, da ga je moral Kulič skoro zapoditi. Sedaj živita sama v dômu. Toda ne čuješ bridke besede iz ust Kuličevih. — A pomilujemo ga vsi . . .«

Tako moj znanec.

Prišlo pa je še hujše.

Nekega večera pride gospod Ščuka precej pozno domov. Kulič je še sedel za mizo ter čital iz nemškega romana, ki si ga je bil nekje izposodil.

»Ali ste se dobro zabavali, gospod Ščuka?« vpraša krotko kot običajno, odloživši knjigo.

Ščuka ne odvrne ničesar, ampak hodi naglo gori in doli pò sobi. Naposled se ustavi pred svojim prijateljem ter pravi:

»Gospod Kulič, jaz sem lopov.«

Prestrašen ga pogleda Kulič. Hoče govoriti, ali samo vzklik čudenja se mu izvije iz prsij.

»Jaz sem lopov«, ponovi Ščuka s trdim glasom . . . »Zakaj me niste kot psa odpodili tedaj, ko ste zapazili, kako moč imajo do mene karte? Zakaj ste plačevali moje dolgove?«

Gospod Kulič ostrmi, ne vedoč, ali bdi, ali sanja.

»Kartali ste zopet?« vpraša tresoč se, ko se zavé.

»Sem«, odvrne Ščuka, prekrižavši roki na prsiah.

»In izgubili?«

»Izgubil«, ponovi oni.

»Ter napravili dolg?«

»Da.«

»Mnogo? Zadostuje-li, če prodam uro? Urar bi jo bil že rad kupil . . . In čemu bode meni? Vidim na stolp.«

»Premalo.«

Za par hipov nastane molk. Kulič zre tožno pred-se, ustni se mu krčevito gibljeta, kar vzklikne:

»In če prodam vrt? . . . Soseda bi ga gotovo rada kupila.«

»Premalo«, glasi se odgovor.

»A prodam hišo«, zakriči Kulič ter stopi nekoliko korakov bliže svojemu prijatelju.

Za hip zaleskeče oko Ščuki — Kuliču se je zdelo, da se mu je utrnila solza — a potem zmaje z glavo.

»A kaj bi vi potem . . .? Berač . . .? Ne, niti beliča ne več od vas . . . Bil sem lopov, da sem vas tako dolgo odiral . . . Toda odpustite mi! Boljše, da jaz propadem, nego da oba . . . jaz, ki sem vsemu kriv.«

Zadnje besede je izgovoril odločno. Stopil je h Kuliču, kot da mu hoče podati roko, toda stresnil je z glavo, obrnil se in naglo odšel.

»Kaj nameravate?« zakriči Kulič za njim. Zboji se zanj. Steče za svojim prijateljem, toda ta je bil že zaprl duri svoje sobe. Kakor besen je razbijal Kulič po vratih, klical svojega prijatelja, sedaj ga prosil, sedaj zmirjal . . .

»Ne razbijajte, gospod Kulič«, zasliši se naposled iz sobe, in Ščuka se približa durim . . .

»Izprevidite sami, da mora tako biti. Pognal sem vam vse . . . Ne drznil bi

si več vam pred oči . . . Igral sem, zaigral mnogo . . . le malo — pa bi bil dobil . . . Toda sedaj ne morem plačati, ne morem biti mož-beseda, torej . . . Gospod Kulič, verjamete-li, da sem stoprav danes začutil, kaj je čast? Jel sem jo ceniti«.

»Čast . . . čast . . . Vrag vzemi tako čast!« vzdihuje Kulič.

»Pobrali ste me na cesti . . . jaz pa sem vas spravil na nič«, nadaljuje Ščuka, ne meneč se za tarnanje Kuličev . . . »Dejal sem, da jutri poplačam dolg. Sporočite tje, da ne morem, ker me ni med živimi. Toda zdravstvijte!«

»Zdravstvijte«, zastoče Kulič, potem pa se zažene z vso silo v duri, da se hreščeče odpró.

Na mizi je gorela sveča. V trepetajočem svitu njenem so se nekako gibale vse stvari v mali sobici.

Poleg postelje je stal gospod Ščuka, v roki držeč samokres. Ko je Kulič planil v sobo, pogledal je nekako nejevoljno nanj, potem si je nastavil cev na čelo . . .

Kaj se je bilo za tem dogodilo, vtisnilo se je vse nekako temotno v spomin Kuličev, kakor je pozneje pravil okrajnemu zdravniku. — »Vidite, tako me je bilo prevzelo . . . Kakor da bi bil za nekaj trenutkov zapravil spomin . . . nič, nič ne vem«, govoril je. — No, toliko se je še površno spominjal, da je bil zamahnil po Ščukini roki . . ., da je čul strel, žvižganje krogle ter brenčanje kosov razletevše se cevi samokresove. Prestrašen je odskočil, a Ščuka je zakričal, pokrtil si oči z rokama ter se vrgel na posteljo.

Veselo je evrčala sveča, goreča na mizi z velikim utrinkom . . . z ulice sta se čula krik in pesem ponočnjakov . . .

Brišoč si pôtno čelo je stal Kulič pred posteljo ter poslušal stokanje pri-

jateljevo. Govoril bi bil rad, ozmirjal ga . . . toda dušilo mu je besedo.

»Prijatelj . . . prijatelj . . . Peče me in žge na dno srca. Bog me je kaznoval«, šepetal je po dolgem molku Ščuka ter stegnil roko, kakor da izkuša doseči Kuliča.

Osupnil je Kulič. Prijel je tovariša za roko ter mu privzdignil glavo. Solze so tekle Ščuki po licih, solze bolečine, ter se družile s kapljami krvi.

Pazno je posluhnil Ščuka.

»Ivan, je-li, da še gori sveča?« vzkliknil je . . . »A temno, temno mi je vse pred očmi . . . Čuj, ko se je sprožilo, začutil sem bolečine v svojih očeh. Bilo mi je, ko da me zapušča duša . . .« Zaril si je zopet glavo v posteljno odejo ter ječal.

Nem je gledal Kulič pred-se.

Drugega dné je na vse zgodaj odšel iz doma iskat pomoči prijatelju. Skoro da ni na kolena padel pred zdravnikom, roteč ga, naj povrne luč očíj nesrečnemu Ščuki. A ko je ta, očistivši nesrečniku očesi jeklenih drobcev, odmajal, porosile so solze upala lica Kuličeva; ihteč je odšel iz sobe.

Še tisti dan je prodal svoje posestvo, poplačal dolgove svojega prijatelja do zadnjega novčiča, in ko so se čez nekoliko tednov zacelili obronki na Ščukinem obrazu ter mu ponehale bolečine na ugaslih očeh, odpeljala sta se iz mesta. Nihče ni vedel, kam.

Kaka tri leta pozneje pridem slučajno na proščenje v T. Tam sem zadnji pot videl Kuliča, pa v kakšnih razmerah!

Med božjo službo uzrem v cerkvi pred stranskim altarjem berača-slepca, molečega na čislo. Tik njega mu je klečal tovariš, molil na knjižico ter se priklanjal sliki bogorodice. Precej na prvi pogled sem spoznal Kuliča in njegovega prijatelja. Zazeblo me je v dno

srca . . . Predno so se po opravilu začeli ljudje razhajati, odšla sta iz cerkve. Hitim venkaj.

Na nizkem zideu, ki je oklepal cerkev, sedel je slepec, moleč polglasno. Poleg njega je stal Kulič bos, razcapan.

»Gospod Kulič«, vzkliknem.

Prestrašen me pogleda. Ne spozna me več. Povem mu svoje ime. Pomišlja se nekoliko, potem pa reče slepcu:

»Matej, ali se še spominjaš onega gospoda, ki naju je enkrat v S. obiskal?«

Molčé odkimlje Ščuka.

»Vidite, gospod, kakšen revež je sedaj! Ali ste čuli, kaj se je bilo dogo-

dilo? . . . Moj Bog, kdo bi bil kaj takega pričakoval! — Prav kakor z otrokom moram sedaj ž njim ravnati«, govori mi Kulič tihim glasom . . . »A kaj gledate? . . . Ker sem bos? No, imel sem čevlje; dala mi jih je bila dobra duša . . ., a danes zjutraj sva šla čez brod. Držal jih je. Vidite, in prav sredi vode jih je spustil. Kaj sem hotel . . . Odnoslo jih je . . .«

Iz cerkve so se zagnali ljudje ter me odtirali od njega. Iz dalje sem še nekoliko časa gledal, kako je, držeč klobuk v roki, moledoval za krajcarje . . . Stožilo se mi je . . .

Na Samovcu.

(Povest. — Spisal *Podgoričan.*)

I.

Pomlad je prišla v deželo. Vsa narava se je oblekla v novo, zeleno oblačilo, posejano s pisanimi cvetkami. Prvi majnikovi dnevi so se vrstili v vsej krasoti. Zarko solnce je raz vedro nebo ogrevalo zemljo in topli jug je šumel po drevju, ki je prav sedaj najlepše cvetlo. Ljudje in živali — kratka: vse se je veselilo divne Vesne, ki je vzbudila in pomladila vso naravo.

Gori na Samovcu je baš pomladi najprijetnejše. Zjutraj jih dramí solnce že, ko imajo spodaj v dolini še meglo, zvečer pa jih zopet s poslednjimi žarki poljublja, predno se skrije za košati Mokrec.

Na Samovcu kaže vse, da tu biva trden gospodar. Hiša z drugim poslopjem vred je lepa in prostorna. Okoli

poslopja je velik vrt, poln najlepšega drevja; na spodnji strani vrta so njive, na gornjo stran, tje do gozda, pa so travniki. Pravijo, da ima Samovčan toliko sveta, kakor trije drugi skupaj. Pa tudi živine ima dosti ter prašičev; — kônj pa neče imeti Samovčan, dasi bi jih lahko redil. Pravi, da je sama baharija, voziti se s konji, češ, ako je človek zdrav, gre lahko peš, kamor hoče, ako je pa bolan, pa tako nikamor ne sme hoditi.

Samovčan je možak stare korenine, kakoršni bolj in bolj izginjajo v naših krajih. Rasti je visoke in krepke. Dasi je dokaj prileten — nosi jih že šestdeset —, hodi vedno ravno kot šiba. Lasje so mu že po malem začeli siveti, in odkar je po zimi prestal hudo pljučnico, izpadajo mu tudi močno, posebno